

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

MEISTERIS JOHANNAS ECKHARTAS: BŪTIES KILNUMAS IR DIDŽIADVASIŠKAS NUSIŽEMINIMAS

Meister Eckhart: the Nobility of Being and the
Magnanimous Self-Humiliation

SUMMARY

One of the guiding principles of Meister Eckhart anthropology was the identification of internal self-humiliation with magnanimity. He treats magnanimity as a deep respect for God and as one of the fundamental moral virtues. The Christian magnanimous self-humiliation is a deliberate resignation during which human soul experiences the glory and power of emptiness. The dialectics of nobility and self-humiliation attests that the soul makes itself free off its own intellect and will and accepts the divine being. According to Eckhart, this way leads not to mystical experience but to mystical life.

Dievas įeina į tave su viskuo, kas yra jo,
jei tu visuose dalykuose visiškai atsisakai to, kas yra tavo.
Johann Eckhart

ĮVADAS

Johannas Eckhartas, vadinamas meisteriu (mokytoju), savo doktriną dažniausiai skelbė žodžiu, šnekamąja vokiečių kalba, turėdamas nedidelį lotyniškai pa-

rengtą planelį. Jo pamokslai buvo skirti tokiems marginalams, kaip begarai ir beginės, kurie nebuvo nei filosofai, nei klerikalai, nei teologai. Bažnyčia jų sambū-

RAKTAŽODŽIAI: Eckhartas, kilnumas, didžiadvasiškumas, nusižeminimas, dorybės, tuštuma, pagarba, nuolankumas.
KEY WORDS: Eckhart, nobility, magnanimity, self-humiliation, virtue, emptiness, piety, resignation.

ryje išvelgė pavojų, nes beginės ir begarai telkėsi apie elgetaujančių brolių vienuolynus, kurie pripažino šio sąjūdžio teisėtumą. Beginių ir begarų įžadai nebuvo išipareigojimas ordino drausmei, bet tik intencijos pareiškimas, ir jie nevaržomai galėjo gyventi pasaulietinį gyvenimą. Kunigai buvo nepatenkinti kuriamomis beginių bendruomenėmis, nes jos steigė savarankiškas parapijas su savomis bažnyčiomis. Nepatenkinti buvo ir tėvai, kurie netekdavo savo dukterų, ir potencialūs sutuoktiniai, kurie prarasdavo galimybę susituokti. Todėl 1273 m. Olomouco (dabartinė Slovakija) vyskupas Bruno pasiūlė popiežiui „padaryti jas žmonomis arba nusiųsti į kokį nors pripažintą ordiną.“¹ Analogiškai buvo sakoma ir apie begarus.

1311–1312 m. Vienos konsiliumas pasmerkė aštuonias begarų ir beginių erezijas apie tobulumo būklę ir buvo nuspręsta darbui su beginėmis pasiūsti meisterį Eckhartą. Užduotį Eckhartas atliko, apeliuodamas į mistiko gyvenimą, kuris įmanomas *išsižadant* pasaulio: „Niekam taip nepriklauso pasaulis kaip tam, kuris atsisakė viso pasaulio.“² Šis kelias galimas medituojant, t.y. vidumi išgyvenant žodį, kuris susietas su maldos slėpiniu, atveria medituojančiam kontempliacijos džiaugsmą bei padeda įveikti subjekto ir objekto dichotomiją, vienijantis žodžiui su jo klausytoju. Tokią vyksmą Eckhartas pavadina *Dievo gimimu sieloje*, savo pamoksle teigdamas, kad „tegul žmogus nusigręžia nuo savęs paties ir nuo visos kūrinijos – ir kiek tu tai padarai, tiek pasieki vienybę ir palaimą toje sielos kibirkštėlėje, kuri nesu-

sijusi nei su laiku, nei su erdve. Ši kibirkštėlė priešinasi visai kūrinijai ir trokšta tik Dievo, tokio gryno, koks jis yra pats savaime.“³ Toks mistinis Dievo gimimas arba, kitaip tariant, gyvoji mistinė patirtis, priskiriama monistinei teologijai. Įtaigus pasakojamasis Eckharto diskursas pamoksluose žodžio prasmę perteikia ne mąstymo, bet tikėjimo keliu. Vienas iš Eckharto intelektualinės įtakos liudijimo pavyzdžių yra Teutonijos beginių moterų bendruomenėms išlikęs traktatas, žinomas pavadinimu *Tokia buvo sesuo Katerei (Also waz schwester Katerei)*. Traktato paantraštė liudija, kad sesuo Katerei buvo: „duktė, kurią Mokytojas Eckhartas turėjo Strasbūre.“⁴ Kūrinys buvo parašytas begarų ir beginių, tačiau tuo metu jo autorystė buvo siejama su Eckharto vardu. Tai buvo laisvos dvasios sektos manifestas, kuriame pasakojama apie vieną patyrimą ir vieną ryšį. Šio pasakojimo personažai – jauna moteris ir jos nuodėmklausys, – kuris lengvai atpažįstamas kaip pats Eckhartas. Šis traktatas atspindi meisterio Eckharto mokymo idėjas, kurios skelbia visišką atsižadėjimą ir vienijimąsi su Dievu, tuštumo būseną ir nebūtį, nusižeminimą. Įpareigotas kalbėti moterims, Eckhartas negalėjo minčių reikšti to laikotarpio filosofijos kalba, nes ji dar labiau būtų paveikusi ir sutvirtinusi jų ištikinimus. Negalėjo to įprasminti ir teologijos tiesomis, nes jos būtų atgrasiusios moteris ar sukėlusios maištą. Vengdamas tokių kraštutinių, Eckhartas savo mokyme beginėms įveda naują krikščioniško kilnumo sąvoką, kuri vienija ir filosofinę, ir krikščionišką dory-

bę, suvedama ją į tam tikrą didžiadvasiško nusižeminimo sampratą. Didžiadvasiškumo ir nusižeminimo jungties idėja nebuvo nauja. Šią idėją jau gvildeno šv. Bernardas, bet Eckharto originalumas reiškėsi tuo, jog jis, pripažindamas Bonaventūro samprotavimus apie didžiadvasiškumą, pasiūlė kitą apibrėžimą, patrauklų beginėms, teigdamas, kad nusižeminimas daro tikrą *to, kas buvo sukurta, sunaikinimą*. Pasak

Alain de Libera, „nusižeminęs arba nuolankus žmogus veikia didžiadvasiškai ir yra didžiadvasis, veikia aristokratiškai, transcenduoja, pranoksta visa, kas sukurta *tikru pakilimu* – išdidžia laikysena (per *quandum altitudinem*), kuri jį veda prie visų dalykų niekinimo“.⁵ Krikščioniška kilnumo sąvoka meisteriui Eckhartui neatsiejama nuo nusižeminimo, kaip dorybės, kuri išreiškia žmogaus intelektualines aspiracijas.

DIEVO GALYBĖ IR BŪTIES KILNUMAS

Eckharto pažiūrose glaudžiai persipina spekuliatyvūs samprotavimai apie Dievą, žmogų ir būtį, kurių vienovė buvo pagrindinė mistikos prielaida. Tai liudija jo traktatas *Pradžios knygos komentaras*.⁶ Šiame traktate Eckhartas gvildena Dievo galybės idėją, kuri atskleidžia visą Jo kūrinijos įvairovę. Traktatas pradėdamas *Pradžios knygos pirmuoju sakiniu Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę* (Pr 1, 1), kurio analizei Eckhartas, pasitelkęs Aristotelio logiką, formuluoja keturis *quaestiones*: 1. Kas tai per pradžia, kurioje, kaip teigiama, Dievas sukūrė dangų ir žemę? 2. Koku būdu Jis sukūrė dangų pradžioje, kai *Psalmių* knygoje (Ps 102, 26) ir *Laiške žydams* rašoma *Iš pradžių tu, Viešpatie, sukūrei žemę* (Žyd 1, 10), o *Siracido* knygoje teigiama, kad *Amžinasis sukūrė visą pasaulį* (Sir 18, 1)? 3. Kaip Dievas, būdamas Vienatinis Paprastas ir visada esantis viename būvyje, padarė arba sukūrė pradžioje žemę ir dangų, tokius skirtingus kūrinis, ir bendrai viską, jeigu vieniui visada priklauso daryti vienį? 4. Visa, kas yra žemiau Dievo, tu-

ri savo būtį iš kažkur ir iš kažko kito, ir vis dėlto nieko nėra tiek paslaptingo, tiek svarbaus ir iki tokio lygmens asmeniško, kaip pati būtis⁷.

Eckhartas, formuluodamas mistinę kalbą savo mintis, bando atskleisti *Deus absconditus* (Slėpinio Dievo) ir būties prasmę. Pirmas *quaestione*, Eckharto teigimu, leido jam pasakyti, kad pradžia, kurioje Dievas sukūrė dangų ir žemę, tėra tik idėja. Šį teiginį jis aiškino Platono *idėjų* samprata ir Aristotelio *pirmąja priešastimi*. Sujungdamas Platono idėjų, kaip pasaulio provaizdžio, ir Aristotelio priešasčių teorijas, Eckhartas bandė įrodyti, kad daiktai atsiranda veikiančiosios ir tikslo priešasčių dėka. „Tai ir yra pradžia, kitaip tariant idėja, kurioje Dievas sukūrė visa, nekreipdamas dėmesio į bet kokią išorę.“⁸ Pasak Eckharto, dangus ir žemė buvo sukurti pradžioje, t.y. Sūnuje, kuris yra provaizdis ir visa ko idėja. Be to, kaip parašyta Psalmėse, teigia Eckhartas, „Jis visa sukūrė protu“⁹, kadangi protas yra visos tikrovės pradžia. Tokiu teiginiu meisteris išreiškė

nepritarimą kai kuriems arabų filosofams, kurie tvirtino, kad Dievas visa sukūrė iš prigimtinio būtinumo. Be to, jo nuomone, pradžia, kurioje *Dievas sukūrė dangų ir žemę*, yra pirmasis amžinybės paprastumas *dabar*. Sąvoka *dabar* Eckhartas supranta, kaip vietą, kurioje Dievas amžinai esti ir kurioje yra, buvo ir bus amžinas Švenčiausios Trejybės reiškimasis. Pasak Eckharto, Dievo nebuvo anksčiau, negu buvo sukurtas pasaulis, be to, Jis sukūrė pasaulį tame *dabar*, kuriame Jis pats ir apsireiškė.

Antruoju *quaestione* Eckhartas nori pabrėžti, jog dangaus ir žemės kūrimo tvarka neturi eiliškumo. Dievo kūryba vyko vienkartinio aktu, kurio metu Jo Žodis buvo ne tik adekvatus veiksmui, bet ir tapo to veiksmo priežastimi. Tačiau tai, kas ištariama, lieka Dieve, ir šis idealus pasaulio ištarimas, vykstantis amžinai, skiriasi nuo pasaulio kūrimo. Daiktų prigimtis, esanti Dievo prote, yra nekintanti ir priklauso nuo Jo valios, o savaimė esantys daiktai egzistuoja pasaulyje kaip Dievo kūriniai. Žmogus šių daiktų prigimtį pasaulyje atpažįsta iš jų egzistavimo laike ir erdvėje. Apie tai kalbama ir *Psalmių* knygoje: *Kaip apdarą juos mainai, ir jie persimaino, bet tu esi tas pats, tavo metams nėra galo* (Ps 102 27,28). Be to, pasak Eckharto, šis vienkartinis ir amžinas kūrimo aktas žmogui duotas suvokti ne iš karto, o diskursyviai protaujant.

Atsakymą į trečiąją *quaestione* Eckhartas pradeda teiginiu, kad, kas veikia iš prigimtinio būtinumo, skiriasi nuo to, kas veikia iš savęs, remdamasis protu ir valia, t.y. Dievas. Šį aiškinimą Eckhartas grindė Tomo Akviniečio mokymu apie pasaulio sukūrimą: „Dievo sukurta eg-

zistuojančių daiktų tvarka rodo pasaulio vienovę. Juk šis pasaulis vadinamas vienu dėl vieningos tvarkos, daiktus siejančios vienus su kitais. Juk visi, kurie yra iš Dievo, susiję vieni su kitais ir su pačiu Dievu. <...>. Todėl būtina, kad jie visi priklausytų vienam pasauliui. Dėl to teigti, kad yra daug pasaulių gali tik tie, kurie mano, kad pasaulio priežastis yra ne tvarkanti išmintis, o atsitiktinumas; pavyzdžiui, Demokritas teigė, kad šis ir begalinė daugybė kitų pasaulių yra sudaryti iš [atsitiktinių] atomų susibūrimų“¹⁰. Toks aiškinimas, pasak Eckharto, pagrindžia jo ankstesnę teiginį, kad *pradžioje, t.y. prote, Dievas sukūrė dangų ir žemę*, kurie tapo nedalomu vieniu.

Aiškindamas ketvirtąją *quaestione*, Eckhartas teigia, kad visa, kas sukurta, yra būtis. Šį teiginį jis iliustruoja Šv. Augustino žodžiais: „Ar kas nors yra savęs paties kūrėjas? Ar kur kitur teka tas šaltinis, iš kurio liejasi į mus būtis ir gyvenimas, o ne tu padarai mus, Viešpatie, kuriam būti ir gyventi yra tas pat, kadangi būtis ir aukščiausias gyvenimas yra tas pat? Juk tu esi Aukščiausiasis ir nesikeiti ...“¹¹. Tęsdamas samprotavimus apie būtį, Eckhartas kalba apie dangų ir žemę, pabrėžia, kad materija be formos neturi būties, o būtis, netekusi potencialios, yra žemiau formos. Be jokio tarpininko forma materijos apiforminimo eigoje įgyja savo būtį. Vadinasi, *pradžioje, t.y. veikiančioje ir neveikiančioje būtyje, vienu metu kuriasi forma ir materija, dangus ir žemė*.

Etienne Gilson pastebėjo, kad tokie Eckharto samprotavimai buvo paveikti neoplatonikų idėjų, ypač traktato *Knyga apie priežastis (Liber de causis)*¹², kuriame

pavaizduotas tobulai sutvarkytas pasaulis. Tokiame pasaulyje *dvasinių substancijų* (inteligencijų) priežastingumas reiškiasi visur: tiek Pirmojoje Priežastyje, tiek paskutiniame danguje. Pasak Alain de Liberos, paskutiniame danguje „buvo įsikūrusi paskutinioji inteligencija, *formų lobynas*, iš kurio kaip iš šaltinio tryško dviguba, kūno ir proto, formų srovė; pirmoji materijos sukūrimui ir struktūravimui, antroji, – dvasios apšvietimui.“¹³ Iš šio traktato Eckhartas perėmė teiginį: *Prima rerum creatarum est esse* (Pirmas sukurtas daiktas yra būtis)¹⁴, kuri transformavo savo aiškinimu, teigdamas tai, jog *Unde statim cum venimus ad esse, venimus ad creaturam* (kai tik mes priartėjame prie būties, mes priartėjame prie kūrinio).¹⁵ Kadangi būtis, pasak Eckharto, priklauso kūrinui, tai ji nėra Dieve kaip pačios savęs priežastis, nors tai ir prieštarauja *Išėjimo* knygai, kurioje sakoma: *Aš esu, kuris esu* (Iš 3, 14). Gilson tvirtinimu¹⁶, Eckhartas buvo įsitikinęs, kad, jeigu Dievas save pripažintų būtimi, tai sakytų – *Aš esu*, neteigdamas: *Aš esu, kuris esu*. Tęsdamas Dievo ir būties sąsają aiškinimą, Eckhartas regi Dievą, turintį privilegiją būti grynu (puritas) nuo bet kokios būties ir tuo pačiu būti jos priežastimi. Eckhartui Dievas, būdamas savo grynume, pilnatvėje, amžinybėje ir tobulybėje save apreiškia kur kas aukščiau, negu būtis. Tai liudija žodžiai: *Aš esu, kuris esu*. Kaip pastebi Eckharto darbų tyrinėtoja Bronė Gudaitytė, „būtis apribojama kūriniais, tuo tarpu Dievas yra virš būties. Nors būtis nepaneigiama Dieve, ji yra sukilninama arba išgryninama jame“.¹⁷

Vėlesniuose savo darbuose meisteris Eckhartas rašė, jog *esse est Deus* (Dievas yra būtis). Bet tai, pasak Gilson, nereiškė, kad meisteris pakeitė savo požiūrį į Dievo ir būties sąsają. Jis paprasčiausiai kitais būdais aiškina tą patį klausimą. Teigdamas, kad Dievas-Tėvas yra Protas (išmintis), o Sūnus – Gyvenimas, jis nori parodyti, kad trečiasis dieviškasis asmuo – Šventoji Dvasia yra būtis. Pamoksle *Apie Dievo karalystę* Eckhartas pastebėjo, kad Dievo-Tėvo pradžia yra pirminė ir neišvestinė, kurioje glūdi visa Dievybės pilnatvė. Dievybei Eckhartas suteikia siauresnę prasmę, kuri „yra pirma, ką mes suvokiame Dieve. Dievybė pakloja pamatą tolesniam dieviškajam tobulinimuisi. Todėl ji yra pati savyje nekintanti vienovė“.¹⁸ Pirmasis Asmuo, pasak Eckharto, atsiranda iš Dievybės savaime ir yra pirminė veikiančioji Sūnaus priežastis. Tėvas, žvelgdamas į save, suvokia jame esančią dieviškąją prigimtį, kaip veikiantįjį kūrybinį pradą. Prie šios kuriančios jėgos prisijungusi būtis pati savaime išsiskiria į dvi savarankiškas esmes, ir Sūnuje esanti priimančioji prigimtis įgyja dieviškumą. Eckhartas Dievo-Tėvo savęs stebėjimą ir suvokimą aiškina kaip „jo tikroji prigimtis tampa jo supratimo objektu: Tėvas stebi save“.¹⁹ Tokį reiškinių meisteris Eckhartas apibūdina kaip *savimoneį*, teigdamas tokią mintį, kad „Šia prasme Sūnus savo esme lieka pas Tėvą, ir kartu jis stovi prieš jį kaip asmuo pagal dvejoją šio vyksmo apibūdinimą“.²⁰ Šių dviejų asmenų sąjunga, meisterio teigimu, gimdo Šventąją Dvasią, kuri tampa bendra Tėvo ir Sūnaus dvasia. Šventosios Dva-

sios esminė savybė – gebėjimas apdovano-
noti kitus dieviškąja prigimtimi, todėl
jos išėjimas priklauso laisvai valiai. Die-
viškųjų asmenų vienovėje Eckhartas
ižvelgia vienį ir vienovę, kaip išskirtines
ir nuosavas vienintelio Proto savybes,
besireiškiančias grynu supratimu, gryna
vienybe. Pasak meisterio, kur Dievas
yra Vienis, „ten jis yra laisvas nuo bet
kokio veikimo, tačiau tik šitoje būties
vienovėje jis pažįsta, kas jis yra iš tikrų-
jų, pats savaime“.²¹

Šioje Eckharto sampratoje Gilson
ižvelgė išgrynintą ontologinę koncepci-
ją, kurią vainikuoja krikščioniškoji Tre-
jybė.²² Skirdamas Dievo esmės vienovę
ir tris dieviškuosius Asmenis, Eckhartas

ypatingai pabrėžia dieviško buvimo *gry-
numą*, kuris reiškiasi vieniu, kaip neju-
dančia vienove, ramybe, vienatve ir die-
viškumo atsižadėjimu. Toks vienis, pa-
sak meisterio Eckharto, yra Proto vienis,
kuris gimdo Gyvenimą arba Sūnų ir
nuo kurio prasideda būtis arba Švento-
ji Dvasia. Tas, kas įgauna būtį, išgyve-
na dieviško vaisingumo palaimą, todėl
kūrinių būtis, vienovė, teisingumas ir
gerumas yra Dievas²³.

Apibendrinant ontologinę meisterio
Eckharto koncepciją, galima teigti, jog
Dievo būtis yra grynas mąstymas, t.y.
grynas Intelektas, grynas paprastumas,
o Jo kūrinių būtis skleidžiasi materijos
ir formos jungtimi.

ŽMOGAUS KILNUMO IDĖJA

Asmens kilnumo idėją Eckhartas
bando pagrįsti Evangelijos pagal Luką
žodžiais „Vienas didžiūnas iškeliavo į
tolimą šalį gauti karaliaus sosto, o vė-
liau turėjo sugrižti atgal“ (Lk 19, 12),
kuriuos komentuodamas moko, kad
„koks iš prigimties kilnus yra sukurtas
žmogus ir kaip dieviška yra tai, ką jis
gali gauti iš malonės, ir dar – kaip žmo-
gus turi tai pasiekti“.²⁴ Dualistinė žmo-
gaus samprata, kurioje vienijasi asmens
kūniškumas, išorinis pavidalas ir jo dva-
sinis vidinis pradai, padeda Eckhartui
atskleisti kilnumo idėją, kuri žmogų ke-
lia į transcendencijos lygmenį.

Analizuodamas žmogaus prigimtį,
meisteris Eckhartas, kaip ir visi teologai,
cituoja Šventąjį Raštą „Padarykime žmo-
gų pagal mūsų paveikslą ir panašumą“
(Pr 1, 26) ir teigia, kad Dievo ir žmogaus
panašumas skleidžiasi sieloje. Žmogaus

siela, pasak Eckharto, turi Dievo „proto
lašėlį, kibirkštėlę, gyslelę“²⁵, t.y. apdova-
nota šiomis galiomis: vegetatyvine, jus-
line, intelektualine ir tokiais gebėjimais, kaip
atmintis, protas ir valia. Gebėjimai, tei-
gia meisteris, nėra Dievo esmė, kadangi
jie yra žmogaus sieloje ir sukurti kartu su
ja. Žmogų su Dievu sieja sielos intelek-
tinė galia, kurios pagalba „Mylėdama
Dievą, siela suvokia jį apgaubtą gėrio
skraiste“.²⁶ Dievo apgaubta siela pripil-
dyta žmogiškųjų dorybių, jų tarpe ir kil-
numo. Eckharto kuriama kilnumo teori-
ja savyje jungia filosofinę dorybių sam-
pratą ir teologinę didžiadvasiško nusiže-
minimo ir atsižadėjimo doktriną. Šioje
doktrinoje meisteris Eckhartas vartoja
daug apofatinių teiginių, „kurie palaiko
įtampą tarp Dievo transcendencijos ir
imanencijos“²⁷. Apofatinė teologija Ec-
khartui padeda kurti dvasinio gyvenimo

gaires, kurios atveria žmogui sielos laisvę. „Laisva yra ta siela, kurios niekas netrikdo ir niekas nevaržo, kuri savo geriausios dalies nesusieja su jokių pamaldumo būdu ir niekur nesiekia nieko sau, tačiau visa yra panirusi mieliausioje Dievo valioje ir atsisakiusi savosios“.²⁸ Eckharto teiginys *savosios sielos atsisakymas* nereiškia visiško savęs atsižadėjimo, bet suvokiamas, kaip tam tikra kontempliacinė būseną, kurios metu žmogus iš dieviškos esaties pasisemia stiprybės ir gali, kad liktų kilnus savo veiksmuose ir poelgiuose. Pirmą kartą Dievo imanencija meisteriui reiškia nusigręžimą nuo visos kūrinijos, nuo proto ir valios, ir atsigręžimą į Kūrėją. Taigi žmogus, pasak Eckharto, visuose dalykuose turi išvelgti Dievą ir lavinti savo sielą, kad jo sieloje, troškimuose ir meilėje visada gimtų Dievas. Dievo buvimą savyje meisteris traktuoja kaip vidinį dvasios judėjimą, kuris neturi pasitenkinti *mąstomuoju* Dievu, „nes kaip baigtusi mintis, baigtusi ir Dievas“.²⁹ Žmogui privalu turėti *esantį* Dievą, kuris savo galybe iškyla virš visos žmonijos minties ir virš visos Jo kūrinijos. *Esantysis* Dievas apima visą žmogaus būtį ir kreipia ją prie savo savasties, pasaulio suvokimo, teisingo ir tikro žinojimo, kad jis gebėtų kilniai elgtis. *Esantysis* Dievas skatina ne išoriškai pasitraukti į vienatvę, bet priešingai, moko išsaugoti vidurį, kuri atskleidžia jo unikalumą. *Esančiojo* Dievo atėjimas į žmogų, Eckharto suvokiamas, kaip permanentinis vyksmas, kuris prasideda nuo žinojimo ir vedantis jį prie įpročio, „nesvarbu, ar jis nuolat galvoja apie tai, ar negalvoja“.³⁰

Eckhertas, nepaisydamas didžiadvasiškumo ir nusižeminimo opozicijos, parodo, kad nuolankus žmogus veikia didžiadvasiškai. Kilnumo ir nusižeminimo dialektika liudija tai, kad siela, išsilaisvinusi iš savo intelekto ir valios, priima dieviškąją būtį. Remdamasis šv. Augustino mokymu, jis aptaria žmogaus vidinio tobulėjimo pakopas, kurios padeda žmogui tapti kilniu ir artėti prie Dievo.

Pirmoji pakopa pasiekiamą tada, kai žmogus gyvena pagal gerų ir šventų žmonių pavyzdžius, tačiau jis dar nėra išsąmoninęs dieviškojo buvimo. Antroji pakopa siejama su tuo, kai žmogus, analizuodamas kitų gerus pavyzdžius, „skuba prie Dievo pamokymų, patarimų ir dieviškosios išminties“.³¹ Trečiojoje pakopoje meilė ir uolus atsidavimas žmogų stipriai sieja su Dievu ir teikia jam džiaugsmą, saldybę ir palaimą. Ketvirtoji pakopa atskleidžia dar aukštesnę meilę Dievui, kai žmogus „yra pasirengęs noriai, godžiai ir džiugiai priimti visas pagundas, išmėginimus, priešiškumą ir kentėjimą“.³² Penktojoje pakopoje žmogus išgyvena išmintingą palaimos būseną. Paskutinioji pakopa Dievo dėka „žmogų išlaisvina iš ankstesnio pavidalo, pakeičia jį, <....> ir jis tampa Dievo vaiku“.³³ Šia programa Eckhertas siekė išsiskverbti į žmogaus sielos gelmes ir parodyti, kad toks tobulėjimo procesas siejamas su dvasinės tikrovės patirtimi ir jos funkcionavimo mechanizmais, kaip žinojimu, subjektyviu išgyvenimu, norėjimu ir gebėjimu veikti.

Pasak Alain de Libera, meisteris Eckhertas „pranoksta Aristotelio *kilnias sielas* ir *atskirtąsias inteligencijas* ir nuo pe-

ripatetizmo pereina prie Vienio teologijos <...>. Jeigu jis palieka Aristotelį, tai tik tam, kad sugrįžtų prie neoplatonizmo, bet ne tam, kad pasiklystų mistinio patyrimo migloje“.³⁴ Tai liudija meiste-

rio Eckarto mistinės patirties kalbinė raiška, atskleista traktato *Apie kilnų žmogų* paskutiniuju sakiniu „Viena su Vieniu, viena iš Vieno, viena Viename ir Viename viena amžinai. Amen“.³⁵

VIETOJE IŠVADOS

Vokiečių mistika XIV a. turėjo įtakos *spekulytyviajai* misticizmo krypties raidai, kuri pasaulį traktavo panteistiškai ir kurios pagrindinis atstovas buvo meisteris Eckhartas, ši mistika siekė per sielos suartėjimą su Dievu ir sąvokinėmis spekuliacijomis savarankiškai pažinti Dievą ir sielą.

Žymus meisterio Eckharto mokinys dominikonas Johannas Tauleris labiau domėjosi praktika (pamokslais) nei spekuliatyvinio mąstymu. XIV a. mistinis religingumas užvaldė žmonių sielas, steigėsi įvairios sektos ir sąjungos, kurios buvo ypač populiarios Vidurio Eu-

ropoje. Tuo metu ypač didelio atgarsio susilaukė Tomo Kempiečio knyga *Kristaus sekimas (Imitatio Christi)*. Jo mistika buvo grynai asketinė, be jokio spekuliatyvaus pagrindimo, labiau paplitusi romanų valstybėse, dar kitaip vadinama *romaniškąja* mistika. Ši knyga, pasak Johano Huizinga'os, skirta visų amžių pavargėliams³⁶, tapo tikroju mistikos veikalu, teikiančiu stiprybės gyventi.

Visi garsiųjų mistikų bandymai suvokti pasaulio kūrinių slėpinumą ir didybę bei atskleisti jo realybę, žmones vedė į transcendentinį lygmenį, susitinkant su *Kitu*.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Žr. Alain de Libera. Viduramžių mąstymas. – Vilnius: Logos, 2001, p. 196.
- 2 Johann Eckhart. *Apie laiko pilnatvę* // Johann Eckhart. *Traktatai ir pamokslai*. – Vilnius: Pradai, 1998, p. 140.
- 3 Johann Eckhart. *Apie vienovę veiksmy požūriu*, p. 160.
- 4 Žr. Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*, p. 197.
- 5 Ten pat, p. 204.
- 6 Žr. Майстер Эххарт. *Толкование на книгу Бытия* // Майстер Эххарт. *Об отрешенности*. – Москва-Санкт-Петербург: Университетская книга, 2001, с. 63/169.
- 7 Žr. ten pat, p. 63.
- 8 Ten pat, p. 64.
- 9 Ten pat.

- 10 Šv. Tomas Akvinitis. *Teologijos suma*. I d. 47 kl. *Apie daiktų skirtingumą apskritai*. 3 a. // Šv. Tomas Akvinitis. *Apie pasaulio sukūrimą ir blogio priežastį*. – Vilnius: Logos, 2007, p. 141.
- 11 Aurelijus Augustinas. *Išpažinimai*. – Vilnius: Aidai, 2004, I kn., p. 14–15.
- 12 Ilgą laiką traktatas buvo klaidingai priskiriamas Aristoteliui. Tikrasis autorius, nežinomas arabas, IX a. sukompiliavęs neoplatonikų: Proklo *Teologijos elementai* traktatą ir kai kurias Plotino idėjas, šiame traktate pateikė kosmologinę viziją. IX a. Bagdade buvo padarytas *Liber de causis* lotyniškas vertimas. Plačiau žr. Alain de Libera. Albert le Grand et Thomas d'Aquin interprètes du „Liber de causis“ // *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 1990, nr. 74, p. 347-378.

- ¹³ Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*, p. 164.
- ¹⁴ Мастер Экхарт. О том, что Бог един // *Антология средневековой мысли. Теология и философия европейского средневековья*. Сост. С. С. Неретина, Л. В. Бурлак. – Санкт-Петербург: РХГИ, 2002, Т. 2, с. 395.
- ¹⁵ Žr. Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*. – London: Sheed and Ward, 1989, p. 438.
- ¹⁶ Ten pat.
- ¹⁷ Bronė Gudaitytė. *Mistinė patirtis ir kalba: mokytojo Eckharto kelias*. – Kaunas: VDU leidykla, 2007, p. 51.
- ¹⁸ Johann Eckhart. *Apie Dievo karalystę*, p. 173.
- ¹⁹ Ten pat, p. 175.
- ²⁰ Ten pat.
- ²¹ Ten pat, p. 177.
- ²² Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*, p. 440.
- ²³ Žr. Johann Eckhart. *Dieviškosios paguodos knyga*, p. 74.
- ²⁴ Johann Eckhart. *Apie kilnų žmogų*, p. 119.
- ²⁵ Johann Eckhart. *Kaip aušros žvaigždė*, p. 167.
- ²⁶ Ten pat.
- ²⁷ John Murphy. Mistikos autentiškumo klausimas: Meisteris Eckhartas ir Sūnaus gimimas sieloje // *Tomizmas: praeitis ir dabartis*. Straipsnių rinkinys. Sud. D. M. Stančienė. – Vilnius: Logos, 1999, p. 411.
- ²⁸ Johann Eckhart. *Pamokomosios kalbos*, p. 9.
- ²⁹ Ten pat, p. 16.
- ³⁰ Ten pat, p. 17.
- ³¹ Johann Eckhart. *Apie kilnų žmogų*, p. 122.
- ³² Ten pat, p. 123.
- ³³ Ten pat.
- ³⁴ Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*, p. 213.
- ³⁵ Johann Eckhart. *Apie kilnų žmogų*, p. 131.
- ³⁶ Johan Huizinga. *Viduramžių ruduo*. – Vilnius: Amžius, 1996, p. 285.